

КАК СЕ ИЗМЕРВА ДОБРОТО? МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ

Мина Костова³¹⁹

Резюме: Статията изследва възможностите за измерване на социалното въздействие, без да се губи моралният смисъл на „доброто“. Представен е сравнителен анализ на водещите модели и техните ограничения, както и систематизирана оценка на основните методологични предизвикателства. Анализът показва, че измерването на социалното въздействие е не просто техническа, а етична задача, изискваща интегративен подход – баланс между данни и смисъл, между отчетност и човечност.

Ключови думи: социално предприемачество, социално въздействие, оценка, социална стойност, SROI

JEL: M14, L31, O35, Q01

HOW TO MEASURE GOODNESS? FRAMEWORKS FOR SOCIAL IMPACT EVALUATION

Mina Kostova³²⁰

Abstract: The article explores the possibilities of measuring social impact without losing the moral essence of “goodness.” It presents a comparative analysis of leading models and their limitations, along with a systematized assessment of key methodological challenges. The analysis demonstrates that measuring social impact is not merely a technical task but an ethical one, requiring an integrative approach — a balance between data and meaning, accountability and humanity.

Keywords: social entrepreneurship, social impact, impact assessment, social value, SROI.

³¹⁹ Мина Костова, асистент и докторант в Нов Български Университет, София, e-mail: mkostova@nbu.bg

³²⁰ Mina Kostova, assistant professor and PhD student at New Bulgarian University, Sofia, e-mail: mkostova@nbu.bg

1. Увод

През последните десетилетия бизнесът все по-често се разглежда като част от по-широка социална екосистема, от която се очаква не само икономическа, но и обществена стойност. Понятието за социално въздействие заема централно място в дискурса за устойчивото развитие, корпоративна социална отговорност (КСО), политиките за екологично, социално и корпоративно управление (ESG) и социалните иновации, поставяйки въпроса: **как се измерва доброто** – може ли моралното да бъде преведено на езика на данните, без да се изгуби неговата човечност и смисъл.

Целта на статията е да изследва концептуалните и методологични основи на оценяването на социалното въздействие, да представи водещите модели и подходи, както и да обсъди техните ограничения и методологически предизвикателства.

2. Теоретичен контекст: какво означава „да правиш добро“?

Понятието „да правиш добро“ изглежда интуитивно, но включва морални, културни и социални пластове. То изразява не само действие в полза на другия, а и ценностен избор, свързан с разбиране за справедливост, добродетел и обществена отговорност.

В Никомахова етика Аристотел определя доброто като стремеж към *евдемония* – пълноценен живот, в който личното благо е неразривно свързано с благо на общността. Утилитаризмът на Бентам (1789) и Мил (1863) предлага инструментален поглед – доброто се измерва чрез максимизиране на общата полза, което поставя основите на днешните количествени модели за социално въздействие. В съвременното, етиката на добродетелите и капацитетният подход (MacIntyre, 1981; Sen, 1999; Nussbaum, 2011) акцентират върху вътрешния мотив, контекста и човешките отношения или доколко хората имат възможност да живеят живот, който ценят.

В социалните науки доброто се конкретизира чрез понятието **социална стойност** – добавената полза, която организациите създават за обществото отвъд финансовите измерители. Според Бакърджиева (БАН, 2004) корпоративната социална отговорност изразява стремежа на бизнеса да генерира стойност с обществен смисъл, а Ченгелова

(2019) подчертава отговорността на организациите за социалните и екологичните последици от дейността им. Концепцията за **социален капитал** (Putnam, 2000) допълва това разбиране, като свързва доброто с мрежите на доверие и взаимопомощ, поддържащи общностите. В този контекст измерването на социалното въздействие предполага не само оценка на резултати, а и осмисляне на процесите и взаимоотношенията, които ги пораждат.

3. Подходи и модели за оценка на социалното въздействие

Един от ключовите въпроси при оценяването на доброто е разграничението между *намерение* (желанието да се направи добро), *резултат* (директният ефект от дадена дейност) и *въздействие* (дългосрочната, системна промяна). Докато намерението отразява моралната мотивация, резултатът е прагматичен, а въздействието предполага структурна трансформация. В този смисъл „да правиш добро“ изисква не просто действие, а осъзнаване на неговите последици и дългосрочна отговорност. Приложението на тези концепции в съвременния управленски контекст поражда разнообразни модели за измерване на социалното въздействие, обединени от стремежа да направят социалната стойност видима и управляема, но различаващи се по философия, измеримост и контекст.

В Таблица 1 е направен сравнителен анализ на някои от най-използваните и признати рамки.

Таблица 1. Сравнителен анализ на моделите за оценка на социалното въздействие

Модел	Характеристика	Предимства	Ограничения
Социална възвръщаемост на инвестицията (SROI)	Инструмент за измерване на социалната възвръщаемост на инвестиции в неправителствения сектор и социалните предприятия (Nicholls et al., 2012). Основава се на логиката на класическия финансов анализ, оценява социалните резултати чрез икономическа стойност.	Превежда нематериалните ползи в икономически измерители, което позволява сравнителен анализ и аргументираност пред инвеститори и донори.	Риск от финансово доминиране върху смисъла –етична стойност се редуцира до пазарни еквиваленти. Ресурсно интензивен и често субективен при определяне на коефициентите на социална стойност.

Теория на промяната (ToC)	Рамка за логиката на промяната. Изследва причинно-следствените връзки между ресурси, дейности, резултати и въздействие, като разкрива как дадена интервенция води до желаната социална промяна (Weiss, 1995). Използва се за планиране и оценяване на социални програми.	Съчетава аналитичен подход с ценностна рамка; изисква от организациите да дефинират „успех“ в техния контекст. Насърчава <i>участието на заинтересованите страни</i> и прозрачност.	Качествен инструмент – трудно е да се преведе в количествени измерители. Висока степен на рефлексия и консенсус между участниците, което бави процеса на оценяване.
Логически модел	Структуриран и визуален модел. Представя линейна логика между входове, дейности, продукти, резултати и въздействие. Използва се в публичната администрация и социалните услуги, тъй като позволява ясно проследяване на изпълнението и отчетността.	Ясен и прозрачен – осигурява рамка за мониторинг, която е разбираема за различни аудитории.	Игнорира системната сложност и непредсказуемостта на социалните процеси (Rogers, 2008). Линеен, докато реалните социални промени са често нелинейни и контекстуално зависими.
Проект за управление на въздействието (IMP)	Глобална инициатива за уеднаквяване на езика и критериите, чрез които организациите описват своето въздействие. Дефинира пет измерения: Какво, Кой, Колко, Принос и Риск. Тази рамка е интегрирана в съвременните системи и стандарти за устойчиви инвестиции.	Систематизацията и съпоставимостта на данните изгражда обща методологична база между различни сектори.	Фокус върху управленския и отчетния аспект, а не върху етичната и културната страна на въздействието. Според Ебрахим и Ранган (2014), организациите отчитат „колко са направили“, а не „какво наистина се е променило“.
ESG и SDG ориентирани модели	Интегриране на социалната стойност в корпоративното управление. ESG е рамка за систематично отчитане на въздействието върху хората, обществото и околната среда, докато SDG моделите съпоставят организационните цели с глобалните приоритети на ООН.	Масовост и политическа легитимност – осигуряват език, разбираем за инвеститори, политици и граждани.	Повърхностна интеграция, когато се използват като комуникационен инструмент, без реална промяна в управленските практики (Kotsantonis et al., 2016).

Източник: обобщено от автора

Различните модели за оценка на социалното въздействие отразяват различни философии за това *какво означава да правиш добро*. SROI търси измеримата стойност, ToC и Логическия модел – логиката на промяната, IMP – съпоставимостта, а ESG и SDG –

институционалната рамка. Нито един от тях не предлага пълно решение; по-скоро всеки осветлява различен аспект от сложния процес на социална трансформация. Следващата част на статията ще се фокусира върху методологичните предизвикателства, които възникват, когато се опитваме да преведем моралното в измеримо.

4. Методологични предизвикателства

Измерването на социалното въздействие е не просто техническа, а дълбоко ценностна задача. То изисква съчетание между научна прецизност, етична чувствителност и разбиране за социалната сложност. Въпреки множеството разработени рамки и модели, процесът остава изключително труден, защото оперира на границата между *моралното намерение* и *институционалната отчетност*. В Таблица 2 са разгледани основните предизвикателства, които възникват при опита да се измери „доброто“.

Таблица 2. Методологични предизвикателства при оценка на социалното въздействие

Предизвикателство	Същност на проблема	Възможност за преодоляване
Количествено срещу качествено измерване	<i>Метричен редуccionизъм</i> – стойността се свежда до това, което може да бъде измерено (Espeland & Stevens, 2008), което води до опростяване на реалността. Количествените индикатори - яснота, сравнимост и отчетност, нямат дълбочината на човешкия опит. Качествените методи улавят нюансите и смисъла, но са субективни и трудно възпроизводими.	Интеграцията на двата подхода – така нареченият смесен подход за оценка (Greene, 2007), който съчетава измеримост с разказ, данни с контекст, числа с човешки истории.
<i>Кой решава кое е „добро“</i>	Социалното въздействие включва ценностни избори – избор на цели, индикатори и критерии, които отразяват интересите на финансиращите или управляващите организации, а не непременно на засегнатите общности (Ebrahim & Rangan, 2014). Изкривява се реалността: подобряване на статистически показатели, но не се повишава субективното благополучие на хората.	Въвеждането на принципите на <i>оценка с участие</i> (Cousins & Whitmore, 1998) и <i>ангажираност на заинтересованите страни</i> - етична и валидна оценка.
Инструментализация на доброто	Социалното въздействие се възприема като маркетингов актив или показател за конкурентоспособност, а не като реален принос към обществото (Mair & Martí, 2006) - <i>симулиране на социално въздействие или псевдоетика</i> .	<i>Осъзнаване за капана на метриците</i> – капан, в който метриката измества смисъла. Фокус върху мисията и моралната автентичност, не само върху отчетността.

Устойчивост на въздействието	Социалните промени се разгръщат във времето, отвъд рамките на конкретни проекти и отчетни периоди. Организациите се концентрират върху краткосрочните ефекти, защото те са по-лесни за доказване, но пренебрегват процесите на дълбока, системна промяна.	Включване на времеви хоризонт, който улавя не само непосредствените резултати, но и тяхната устойчивост (Pawson & Tilley, 1997). Фокус върху <i>преобразяващите резултати</i> – ефекти, които променят самата структура на възможностите в обществото (Meadows, 2008)
Културна и контекстуална чувствителност	Добро в една култура или социална група, може да има противоположно значение в друга. Моделите за оценяване, разработени в англо-американски контекст, не винаги са приложими в общества с различни ценностни системи, социални норми и институционални традиции (Jäger & Beyes, 2010).	Адаптиране на инструментите, езика и индикаторите към местния контекст и въвеждане на културна чувствителност в процеса на оценка
Противоречие между морал и метрика	Измерването осигурява прозрачност и аргументация, но когато се превърне в самоцел, рискува да подмени доверието с проверка – феномен, описан от Пауър (1997) като общество на проверката (<i>audit society</i>).	Етична осъзнатост и баланс между отчетност и доверие.

Източник: обобщено от автора

Методологичните предизвикателства при измерването на социалното въздействие показват, че става дума не толкова за *технически проблем*, колкото до *етичен въпрос*. Да се измерва доброто означава да се създаде мост между моралното намерение и емпиричната реалност — между качествено преживяване и количествения показател. Признанието, че всяка метрика е непълна, не обезсмисля измерването, а го прави по-съзнателно и отговорно. Следователно целта не е да се намери „перфектният модел“, а да се развият рамки, които уважават сложността на човешкото въздействие. В този контекст хибридните модели, съчетаващи количествени и качествени измерения, се явяват най-обещаващият път напред. Те интегрират икономическа стойност, логика на промяната и субективно преживяване, като признават, че стойността се съдържа не само в резултатите, но и в самия процес (Sen, 1999). В този смисъл, оценката на социалното въздействие следва да се разбира като интегративен процес, който обединява данни, смисъл и диалог – път не само към по-добри решения, но и към по-зряло разбиране за обществената стойност на „доброто“.

5. Заключение

Въпросът „*Как се измерва доброто?*“ няма еднозначен отговор, защото самото добро не е едномерно — то съчетава морална нагласа, социална практика и измерим резултат. Оценяването на социалното въздействие е опит да се намери баланс между етичното и емпиричното, между човешкия смисъл и управленската отчетност.

Съвременните модели – SROI, Теория на промяната, Логичен модел, Проект за управление на въздействието, ESG и SDG – улесняват планирането и комуникацията на резултатите, но не могат напълно да обхванат сложността на реалното въздействие. Измерването на доброто има смисъл само когато е придружено от критична рефлексия и морална осъзнатост.

Методологичните предизвикателства – свързани с измеримостта, етичните дилеми и културната чувствителност – показват, че социалното въздействие е релационен процес, възникващ в срещата между намерение и резултат, между индивид и общност. Истинската стойност на оценяването не е в точността на данните, а в промяната в съзнанието – в начина, по който организациите започват да мислят за своята отговорност и мястото си в обществото.

Следователно, социалното въздействие не може да се улови в един модел, а изисква съчетание между измерване и разбиране – между количествени индикатори и качествено знание, между рационалност и човечност. Най-ценното не е перфектната метрика, а културата на отговорно измерване, която признава комплексността и множествеността на доброто. Както подчертава Марта Нусбаум (2011), развитието се измерва не с това, което хората имат, а с това, което могат да бъдат. В този дух измерването на доброто е преди всичко акт на човечност – осъзнаване на онези форми на въздействие, които не се побират в числата, но променят живота.

Библиография

- Аристотел (2022). Съчинения в шест тома, София изд. Захари Стоянов, Книга 1, гл. 1-7.
(Aristotel (2022). *Sachinenia v shest toma*, Sofia izd. Zahari Stoyanov, Kniga 1, gl. 1-7.)
- Бакърджијева, Р. (2004). Корпоративната социална отговорност в България. Концепция и самооценка. Институт за икономически изследвания – БАН, 1-3.
(Bakardzhieva, R. (2004). *Korporativnata sotsialna otgovornost v Bulgaria. Kontseptsia i samootsenka*. Institut za ikonomicheski izsledvania – BAN, 1-3.)

- Ченгелова, Е. (2019). Същност и развитие на концепцията за корпоративна социална отговорност. *Индустриални отношения и обществено развитие*, 1/2019, 3-4.
- (Chengelova, E. (2019). Sashtnost i razvitie na kontseptsiyata za korporativna sotsialna otgovornost. *Industrialni otnoshenia i obshtestveno razvitie*, 1/2019, 3-4.)
- Bentham, J. (1789). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Oxford University Press, 1907 ed., ch. I, pp. 1–3.
- (Bentham, J. (1789). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Oxford University Press, 1907 ed., ch. I, pp. 1–3.)
- Cousins, J. B., & Whitmore, E. (1998). Framing participatory evaluation. *New Directions for Evaluation*, 80, 5–23. <https://doi.org/10.1002/ev.1114>
- Ebrahim, A., & Rangan, V. K. (2014). What impact? A framework for measuring the scale and scope of social performance. *California Management Review*, 56(3), 118–141. <https://doi.org/10.1525/cmr.2014.56.3.118>
- Espeland, W. N., & Stevens, M. L. (2008). A sociology of quantification. *European Journal of Sociology*, 49(3), 401–436. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003975609000150>
- Greene, J. C. (2007). *Mixed methods in social inquiry*. San Francisco, CA: Jossey-Bass. <https://doi.org/10.1177/1558689807314013>
- Jäger, U., & Beyes, T. (2010). *Strategic management in nonprofit organizations*. Wiesbaden: Gabler Verlag.
- Kotsantonis, S., Pinney, C., & Serafeim, G. (2016). ESG integration in investment management: Myths and realities. *Journal of Applied Corporate Finance*, 28(2), 10–16. DOI: <https://doi.org/10.1111/jacf.12169>
- MacIntyre, A. (1981). *After virtue: A study in moral theory*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/2184489>
- Mair, J., & Martí, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41(1), 36–44. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.002>
- Meadows, D. (2008). *Thinking in systems: A primer*. White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1080/09644016.2011.589585>
- Mill, J. S. (1863). *Utilitarianism*. London: Parker, Son, and Bourn, ch. II, pp. 6–10.
- Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). *A guide to social return on investment*. London: The SROI Network. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2016.11.011>

- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge, MA: Harvard University Press. DOI: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674061200>
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. London: SAGE Publications.
- Power, M. (1997). *The audit society: Rituals of verification*. Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198296034.001.0001>.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York, NY: Simon & Schuster. <http://dx.doi.org/10.1145/358916.361990>
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York, NY: Oxford University Press.
- Shotter, J. (2005). Inside processes: Transitory understandings, action-guiding anticipations, and the “withness”-thinking of practical wisdom. *International Journal of Action Research*, 1(1), 157–189. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-383036>
- Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Weiss, C. H. (1995). Nothing as practical as good theory: Exploring theory-based evaluation for comprehensive community initiatives. In J. Connell et al. (Eds.), *New approaches to evaluating community initiatives* (pp. 65–92). Washington, DC: Aspen Institute.